

GERONTOLOGISEN SOSIAALITYÖN MONINAISUUS: OSISTA MUODOSTUVA KOKONAISUUS

Eeva Rossi: *YTT, tutkijatohtori, Lapin yliopisto*

eeva.rossi@ulapland.fi

Janus vol. 30 (2) 2022, 182–188

Tarkastelen väitöstutkimuksessani (Rossi 2021a) iäkkäiden parissa tehtävää gerontologista sosiaalityötä. Tutkimukseni lähtökohdat kiinnittyvät yhtäältä omiin kokemuksiini sosiaalityöntekijänä iäkkäiden kanssa, mutta myös tämän aikakauden, 2000-luvun alkupuolen, keskeiseen sosiaaliseen kysymykseen: globaalisti käynnissä olevaan yhteiskuntien ikääntymiseen (Lloyd ym. 2014). Yhteiskuntien ikääntymisen myötä iäkkäiden elämäntilanteet sekä palvelutarpeet ovat viime vuosina tulleet laajasti kiinnostuksen kohteiksi. Iäkkäiden määrän lisääntyminen ja siihen liitetyt ajatukset kasvavasta palvelujen tarpeesta sekä lisääntyvistä kustannuksista ovat olleet perusteluina myös palvelujärjestelmien uudistamiselle (esim. Anttonen ym. 2012; Price ym. 2014).

Julkista keskustelua on käyty useimmiten hoidosta ja hoivasta sekä niihin liittyen iäkkäiden kotona asumisen turvallisuudesta, palvelujen riittäväydestä ja iäkkäiden elämänlaadusta sekä hyvinvoinnista (esim. Pajuriutta 2019; Wallenius 2020). Vuoden 2021 Yhteisvastuukeräyksessä esiin nostettiin iäkkäiden taloudelliset ongelmat: velkaantumisen ja köyhyys sekä näihin kiinnittyvät vaikeudet, kuten yksinäisyys ja digitalisoituvasta yhteiskunnasta syrjään jääminen.

Vaikka edellä mainitut teemat – oikeus erilaisiin arkean tukeviin palveluihin, asumisen turvallisuus, taloudellinen huono-osaisuus, iäkkäiden vaikeat elämäntilanteet sekä hyvinvoinnin tukeminen – ovat gerontologisessa sosiaalityössä keskeisiä kysymyksiä ja tehtäviä (esim. Koskinen & Seppänen 2013), olemme me sosiaalityöntekijät ja sosiaalityön tutkijat sekä sen myötä koko sosiaalityö, olleet usein sivussa sekä iäkkäitä koskevien yhteiskunnallisten keskustelujen että politiikan keskiöstä.

Sosiaalityön näkymättömyys julkisuudessa ja myös vanhuspalvelujen kentällä voi johtua osaltaan siitä, että gerontologista sosiaalityötä on ollut vaikea kuvata ja määritellä sen moninaisuuden ja monimerkityksellisyyden vuoksi. Myös minä olen oman sosiaalityöntekijän urani aikana useita kertoja pohtinut, mitä on gerontologinen sosiaalityö, mistä siinä on kyse?

Aiemmissä tutkimuksissa gerontologisen sosiaalityön on lyhykäisyydessään todettu olevan vanhusten parissa tehtävää sosiaalityötä, jota tekevät gerontologiaan erikoistuneet sosiaalityöntekijät (Salonen 2007; Krokfors 2009). Sen tavoitteeksi on määritelty iäkkään ihmisen toimintakyvyn, hyvinvoinnin, osallisuuden ja autonomian tukeminen, niitä mahdollistavien olosuhteiden luominen ja vahvistaminen sekä

iäkkään elämän perustan varmistaminen ja oikeuksien turvaaminen (esim. Ray & Phillips 2012; Seppänen 2017). Kun olen sosiaalityöntekijänä tavannut iäkkäitä asiakkaita, kuunnellut heidän elämäntarinoitansa ja pohdintojaan eletystä elämästä tai auttanut heitä lukemaan ja ymmärtämään heidän saamiinsa viranomaispäätöksiä olen pohtinut, mistä tässä on kyse, mihin tehtävään nyt vastaan?

Omat pohdintani sekä kokemukseni ovat olleet keskeisessä roolissa hahmotellessani väitöstutkimukseni tehtävää ja tutkimuskysymyksiä. Tutkimukseni käytännöllisenä tavoitteena on ollut lisätä tietoa gerontologisesta sosiaalityöstä ja tätä kautta tehdä sitä näkyväksi ja näin osaltaan osallistua keskusteluihin iäkkäiden palveluista.

Tutkimuksessa on kyse itselleni tutun ilmiön, oman työni, tarkastelusta. Tämän myötä mukaan ovat tulleet myös pohdinnat siitä, miten sosiaalityöntekijä voi tutkia omaa työtään. Sosiaalityön ja sen tutkimuksen keskusteluissa ovat pitkään olleet esillä ajatukset sosiaalityön ja tutkimuksen tiiviistä yhteydestä, prosessien samankaltaisuudesta sekä kirjoittavasta ja tutkivasta sosiaalityöntekijästä (esim. Mutka 1998; Julkunen 2011). Tutkimukseni osallistuu näihin keskusteluihin tarkastelemalla, miten tutkijasosiaalityöntekijän kaksoisrooli mahdollistaa tiedon tuottamisen. Kaksoisroolilla viittaa erityisesti tutkimukseeni sisältyvään toimintaani iäkkäiden asumispalvelukeskuksessa.

Väitöskirjani koostuu neljästä osajulkaisusta, jotka ovat aiemmin julkaistuja erillisartikkeleita, sekä yhteenveto-osiosta. Ensimmäisessä

osajulkaisussa (Rossi 2018) tarkastelen iäkkäiden asumispalvelukeskuksen asukkaiden sosiaalityöllisiä avun ja tuen tarpeita, niiden määrittymistä sekä tarpeisiin vastaamista. Tutkimusaineistona ovat iäkkäiden asukkaiden ja minun, tutkijasosiaalityöntekijän, kohtaamisten tallenteet. Osajulkaisun tulokset korostavat, että moniin iäkkäiden asukkaiden tarpeisiin vastataan hoivan, hoidon ja asumisen palveluin, mutta ei vain niillä. Tärkeää on myös varmistaa elämän perustaa, kuten riittävät muut palvelut sekä taloudellinen turvallisuus. Tarvetta on myös tuelle vaikeiden elämäntilanteiden ratkaisemiseksi ja keskusteluille erilaisista tunteista, elämän peruskysymyksistä ja myös elämän päättymisestä.

Toisessa osajulkaisussa (Rossi & Valokivi 2018) iäkkäiden avun ja tuen tarpeiden tarkastelu jatkuu, mutta siinä lähestymme tarpeita paitsi gerontologisen sosiaalityön myös siihen kiinnittyvän sosiaalisen kuntoutuksen ja osallisuuden näkökulmista. Tässä yhteisartikkelissa aineistona ovat iäkkäiden asumispalvelujen asukkaiden ja heidän omaistensa sekä kuntoutuslaitosten sosiaalityöntekijöiden haastattelut. Iäkkäiden avun ja tuen tarpeet kiinnittyivät iäkkäiden arkielämään, ihmissuhteisiin ja sosiaalisiin verkostoihin, identiteettityöhön sekä palvelujärjestelmään. Gerontologisessa sosiaalityössä sosiaalisen kuntoutuksen yksilöllisillä ja yhteisöllisillä, usein pitkäjänteisillä, toimilla, on mahdollista vastata näihin tarpeisiin.

Kolmannessa osajulkaisussa (Rossi ym. 2018), joka on myös yhteisartikkeli, tarkastelu siirtyy avun ja tuen tarpeisiin vastaamisen käytäntöihin sekä näihin liittyviin tietoihin. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluihin perustuvassa tutki-

muksessa jäsensimme gerontologisen sosiaalityön toimintakäytännöt kehysanalyysia (Goffman 1986) hyväksikäyttäen arvioinnin, tuen ja huolenpidon kehysten kautta. Tutkimuksemme tekee näkyväksi moninaiset, mutta kuitenkin jaetut ja institutionalisoituneet käytännöt sekä käytäntöihin liittyvät moninaiset tiedon muodot.

Viimeinen osajulkaisu (Rossi 2021b) on autoetnografinen tarkastelu tutkijasosiaalityöntekijän kaksoisroolista. Aineistona siinä ovat tutkijasosiaalityöntekijän roolissa tekemäni päiväkirjamerkinnot. Niiden kautta tarkastelen sitä, miten tutkijasosiaalityöntekijänä tiedon tuottaminen arjen käytännöistä on mahdollista. Vastaan kysymykseen tarkastelemalla kaksoisrooliin liittyviä positioita, jotka jäsensin vastinpareihin: virallinen – epävirallinen, ulkopuolinen – sisäpuolinen ja neutraali – hyvän tuottaja. Positioiden moninaisuus kuvaa osaltaan tutkijan ja sosiaalityöntekijän roolien erilaisuutta.

Osajulkaisut ovat olleet pohjana yhteenvedo-osiossa muodostamalleni kuvaukselle gerontologisesta sosiaalityöstä. Yhteenvedossa vastaan kysymyksiin: millaisia käytäntöjä gerontologisessa sosiaalityössä ilmenee ja millaisista osatekijöistä käytännöt koostuvat?

Olen käyttänyt yhteenvedossa analyytisenä apuvälineenä kulttuurista käytäntöteoriaa, jossa sosiaalisen elämän nähdään rakentuvan erilaisista käytännöistä (Reckwitz 2002; Shove ym. 2012). Ne ymmärretään sosiaalisesti sekä ajallisesti ja paikallisesti rakentuneiksi ja niissä on erotettu usein kaksi ulottuvuutta. Yhtäältä käytännöt voidaan nähdä käytäntökokonaisuutena, ja toisaalta suori-

tuksina. Käytännöt suorituksina ovat se, mitä tosiasiallisesti tehdään esimerkiksi iäkkäiden asiakkaiden ja sosiaalityöntekijän kohtaamisissa. Käytäntökokonaisuudella puolestaan on viitattu inhimillisen toiminnan koordinoituneeseen ja verkostomaiseen kokonaisuuteen.

Tutkimukseni tuloksena, kulttuurisen käytäntöteorian (Shove ym. 2012) ajatuksia ja käsitteitä soveltaen, jäsensin gerontologisen sosiaalityön suhteisena käytäntökokonaisuutena, joka koostuu neljästä käytännöstä: arvioinnista, neuvottelusta ja suostuttelusta, liittämistä sekä tuesta ja niihin liittyvistä osatekijöistä: tarkoituksista, kompetensseista ja materiaalisista tekijöistä.

Tarkoitukset kuvaavat sosiaalityön yhteisesti jaettuja ja määriteltyjä päämääriä sekä itseymmärrystä. Niihin liittyvät esimerkiksi autonomian ja osallisuuden käsitteet. Tarkoitukseen liittyy myös näkemys sosiaalityöstä auttamisena, jolloin kyse on iäkkäiden avun ja tuen tarpeisiin vastaamisesta ja arjen hyvinvoinnin tuottamisesta. Ikääntymisen elämäntilaisuus näyttäytyy menneen, nykyisen ja tulevan elämäntilanteen ja -tarinan sekä identiteetin pohtimisena.

Kompetenssit ovat gerontologisen sosiaalityön käytäntöihin kiinnittyviä moninaisia tietoja, taitoja ja ymmärrystä. Ne liittyvät esimerkiksi ikääntymiseen, palvelujärjestelmään, henkilökohtaisiin arvoihin ja arvostukseen sekä etiikkaan.

Viimeinen osatekijä, materiaalit, koostuvat esineistä, toimivista ja toimimattomista kehoista sekä tilasta ja ajasta. Kulttuurinen käytäntöteoria auttoi tekemään näkyväksi aiemmin itsestään selvän, mutta osin piilevänkin osan so-

siaalityötä: käytännöt eivät rakennu ai-noastaan käytäntöjen tavoitteiden tai päämäärien ja kompetenssien kautta, vaan mukana ovat myös materiaaliset tekijät. Käytännöissä ei ole kyse vain esimerkiksi kielellisistä kohtaamisista, vaan myös ajasta ja tilasta, esineistä ja kehoista.

Tutkimuksessani kuvaamassani neljäsä eri käytännössä sekä niissä eri tavoin painottuvissa osatekijöissä, tulevat näkyviin gerontologisen sosiaalityön moninaisuus ja sen erilaiset piirteet.

Arvioinnin käytännössä korostuvat tiedon muodostaminen ja laaja-alaiseen tietoon pohjautuvan kuvan luominen iäkkään asiakkaan tilanteesta. Erityisen merkittävinä arvioinnissa näyttäytyvät faktuaalinen ja henkilökohtainen tieto, jolloin ensin mainittu viittaa mittarein ja havainnoinein hankittuun tietoon, kun taas jälkimmäisessä korostuu kerronnallisuus, kokemuksellisuus ja tilanteisuus.

Neuvottelussa ja suostuttelussa ovat keskiössä tarpeiden määrittelyt ja niihin liittyen arjen hyvinvointia tukevista auttamisen ja huolenpidon keinoista päättäminen. Neuvottelua käydään subjektiivisten ja objektiivisten tarpeiden välillä, jolloin ensin mainittu kuvaa iäkkäiden kokemia ja ilmaisemia tarpeita, kun taas jälkimmäiset ovat objektiivisesti havaittuja ja yhteiskunnassa legitimeiksi määriteltyjä tarpeita. Neuvottelua käydään siitä, mistä näkökulmasta tarpeiden määrittelyä tehdään ja miten tarpeisiin vastataan. Kyse on myös asiakkaan oikeuksiin kiinnittyvistä neuvottelusta: asiakkaan oikeudesta palveluihin tai oikeudesta niistä kieltäytymiseen. Tällöin olennaiseksi tulevat

kysymykset erilaisista palvelujärjestelmään liittyvien sääntöjen tulkinnoista, mutta myös iäkkään ihmisen oikeudesta päättää ja olla osallisena omaa elämää koskevissa ratkaisuissa.

Liittämisen ja tuen käytännöt kuvaavat iäkkäiden erilaisiin avun ja tuen tarpeisiin vastaamista. Ne ovat psykososiaalisen tuen käytäntöjä, jotka kiinnittyvät ihmisen sosiaalisiin olosuhteisiin liittyviin tarpeisiin, mutta myös emotionaalisen tai psyykkisen tuen tarpeisiin. Liittämisen käytännössä on kyse iäkkään liittymisestä tai kiinnittämisestä osaksi resurssijärjestelmää, jolla tuetaan hänen arkeaan ja varmistetaan elämän perustaa. Kyse on myös iäkkään oikeuksien varmistamisesta ja osallisuuden tukemisesta. Liittäminen näyttäytyy sosiaalisen asianajona, joka koostuu yhtäältä itsenäisen toimimisen mahdollistavasta ohjauksesta ja neuvonnasta, mutta myös konkreettisesta avusta. Konkreettinen auttaminen liittyy tilanteisiin, joissa iäkkään elämäntilanne ei tarjoa mahdollisuuksia, taitoa tai kykyä omien asioiden hoitamiseen ja oman aseman kohentamiseen (Hokkanen 2014).

Koska resurssijärjestelmä on monimutkainen, iäkkäiden avun tarve voi liittyä konkreettiseen avustamiseen joko yhdessä tehden tai sosiaalityöntekijän iäkkään puolesta toimimiseen. Kohtaamani iäkkäät ihmiset tarvitsivat toisen ihmisen apua esimerkiksi silloin, kun monimutkaisten lomakkeiden täyttäminen tai sähköisten välineiden käyttäminen ei onnistunut tai yksin lähteminen erilaisten palvelujen äärelle oli vaikeaa. Se, milloin ohjaus ja neuvonta on riittävää ja milloin tarvitaan puolesta tekemistä voi tarkoittaa eettistä pohdintaa siitä, milloin kyse on iäkkään

ihmisen liiallisesta vastuuttamisesta tai toisaalta avuttomaksi auttamisesta.

Tuen käytäntö keskittyy emotionaalisen tuen muotoihin eli elämäntarinan ja -tilanteen kuunteluun ja yhteiseen jäsentämiseen. Kyse on joko menneiden tai nykyisten elämäntilanteiden tarkastelusta yhdessä. Tutkimuksessani tämä tarkoitti tarvetta käydä lävitse pitkää, elettyä elämää sekä siihen liittyneitä vaikeita elämäntilanteita, kuten lapsettomuutta tai erilaisia kaltoinkohdelun tilanteita. Iäkkäillä oli myös tarvetta keskustella ikääntymisen myötä tapahtuneesta elämäntilanteen ja identiteetin muutoksesta kuten omaishoitajuudesta luopumisesta tai palveluasumisen asukkaaksi siirtymisestä sekä näihin liittyvistä erilaisista ajatuksista ja tunteista. Keskeisenä tässä kohtaa ovat ajatus elämäntilanteesta ja siihen liittyvistä siirtymistä, näihin kiinnittyvä henkilökohtainen tieto ja kokemuksellisuus sekä ajan eri ulottuvuudet: mennyt, nykyinen ja tuleva aika. Lisäksi kertomiseen, kuuntelemiseen ja yhteiseen jäsentämiseen, elämäntarinoiden ja -tilanteen äärelle pysähtymiseen tarvitaan aikaa, jolloin merkitykselliseksi ja näkyväksi tulee myös aika resurssina.

Edellä kuvaamani käytännöt ja niihin kiinnittyvät osatekijät muodostavat gerontologisen sosiaalityön suhteisen käytäntökokonaisuuden. Suhteisuudella viitataan käytäntöjen ja osatekijöiden keskinäiseen sidoksellisuuteen. Mutta suhteisuus kuvaa myös gerontologisen sosiaalityön suhdetta iäkkäiden ihmisten muihin sosiaalisiin käytäntöihin, kuten iäkkään arjen toimintojen sekä

palvelu- ja resurssijärjestelmän käytäntöihin. Kyse on erilaisten käytäntökokonaisuuksien verkostosta, jossa sosiaalityö on osallisena.

Tutkimukseni on tuottanut kuvauksen gerontologisesta sosiaalityöstä ja sen tutkimisesta. Tämä kuvaus on rakennut monesta suunnasta. Mukana on iäkkäiden ihmisten ja heidän omaistensa eletyn elämän tieto ja sosiaalityöntekijöiden sekä tutkijan koettu tieto. Oma tutkijasosiaalityöntekijän kaksoisroolini mahdollisti kokemuksellisen tiedon avulla ilmiön läheltä ja sisältä päin tarkastelun sekä erilaisten tietojen yhdistämisen. Kaksoisrooli ja kokemustiedon muuttaminen käsitteelliseksi tiedoksi näyttäisi kuitenkin vaativan irrottautumista arjen käytännöistä ja siirtymistä tutkimuksen käytäntöihin.

Muodostamallani kuvauksella olen pyrkinyt lisäämään ymmärrystä gerontologisesta sosiaalityöstä, sen käytännöistä ja paikasta. Tutkimukseni tarjoaa välineen sosiaalityöntekijöille sanoittaa ja kuvata omaa työtään sekä tämän myötä myös osallistua esimerkiksi käynnissä oleviin keskusteluihin lainsäädännön muutoksista, tulevista hyvinvointialueista ja niihin sisältyvistä iäkkäiden palveluista. Tutkimukseni on tuonut esiin sen, että vaikka iäkkäiden hoivaan ja hoitoon kiinnittyvät avun ja tuen tarpeet ovat keskeisiä, ei kaikkiin iäkkäiden tarpeisiin pystytä vastaamaan hoivalla ja hoidolla. Vaikeissa elämäntilanteissa, joissa arjen hyvinvointi ja sujuvuus sekä iäkkään osallisuus ovat uhattuina, tarvitaan paneutuvaa, usein pitkäjänteistä ja aikaa vaativaa gerontologista sosiaalityötä.

KIRJALLISUUS

- Anttonen, Anneli & Häikiö, Liisa & Valokivi, Heli (2012) Vastuu, valinta ja osallistuminen sosiaalipalveluissa: vanhushoivapolitiikan muutos ja arkinen hoivavastuu. Teoksessa Anneli Anttonen, Arto Haveri, Juhani Lehto & Hannele Palukka (toim.) *Julkisen ja yksityisen rajalla: julkisen palvelun muutos*. Tampere: Tampere University Press, 19–46.
- Goffman, Erving (1986) *Frame analysis. An Essay on the Organization of Experience*. 2nd. Edition. Boston: Nothern University Press.
- Hokkanen, Liisa (2014) Autetuksi tuleminen. Valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet. *Acta Universitatis Lapponiensis* 278. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Julkunen, Ilse (2011) Knowledge-Production Processes in Practice Research – Outcomes and Critical Elements. *Social Work & Society* 9 (1), 60–75.
- Koskinen, Simo & Seppänen, Marjaana (2013) Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa Eino Heikkinen, Jyrki Jyrkämä & Taina Rantanen (toim.) *Gerontologia*. Helsinki: Duodecim, 444–453.
- Krokkfors, Ylva (2009) Sosiaalityöntekijän toimijuus tapaamisessa iäkkään kuntoutujan kanssa: tapaustutkimus kuntoutuslaitoksesta. *Julkaisematon ammatillinen lisensiaattitutkielma*. Helsingin yliopisto.
- Lloyd, Liz & Tanner, Denise & Milne, Alison & Ray, Mo & Richard, Sally & Sullivan, Mary Pat & Beech, Christian & Phillips, Judith (2014) Look after yourself: active ageing, individual responsibility and the decline of social work with older people in the UK. *European Journal of Social Work* 17 (3), 322–335. <https://doi.org/10.1080/13691457.2013.829805>
- Mutka, Ulla (1998) Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. *SoPhi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pajuriutta, Satu (2019) Vanhustenhoidon kriisi: Espoo järjesti ylimääräisen kokouksen päättäjilleen, lisää valvontakäyntejä luvassa. *Helsingin Sanomat* 8.2.2019. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005994722.html>. Luettu 8.2.2019
- Price, Debora & Bisdee, Dinah & Daly, Tom & Livsey, Lynne & Higgs, Paul (2014) Financial planning for social care in later life: the ‘shadow’ of fourth age dependency. *Ageing & Society* 34 (3), 388–410. <https://doi.org/10.1017/S0144686X12001018>
- Ray, Mo & Phillips, Judith (2012) *Social Work with Older People*. Fifth Edition. London: Palgrave Macmillian.
- Reckwitz, Andreas (2002) Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing. *European Journal of Social Theory* 5 (2), 243–263. <https://doi.org/10.1177/13684310222225432>
- Rossi, Eeva (2018) Asumispalvelukeskusten iäkkäiden asukkaiden avun ja tuen tarpeet. *Gerontologia* 32 (4), 235–251. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.75745>
- Rossi, Eeva (2021a) Osista muodostuva kokonaisuus – Kuvaus gerontologisesta sosiaalityöstä, sen käytännöistä ja niiden tutkimisesta. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis* 310. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Rossi, Eeva (2021b) Tutkija vai sosiaalityöntekijä? Autoetnografinen tarkastelu tutkijasosiaalityöntekijän positioista. *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 29 (1), 37–53. <https://doi.org/10.30668/janus.85027>
- Rossi, Eeva & Seppänen, Marjaana & Outila, Marjo (2018) Assessment support and care-taking: gerontological social work practices and knowledge. *Nordic Social Work Research* 8 (2), 133–145. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2016.1269662>
- Rossi, Eeva & Valokivi, Heli (2018) Ikään-tyneiden sosiaalinen kuntoutus. Teoksessa Jari Lindh, Kristiina Härkäpää & Kaisa Kostamo-Pääkkö (toim.) *Sosiaalinen kuntoutuksessa*. Rovaniemi: Lapland University Press, 149–173.
- Salonen, Kari (2007) Haastava sosiaalinen vanhustyössä – avopalvelutyöntekijöiden näkemyksiä kotona asuvien vanhusten sosiaalisesta olomuotoisuudesta. *Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia* 26. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Seppänen, Marjaana (2017) Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa Aulikki Ka-

- nanoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma Oy, 260–289.
- Shove, Elizabeth & Pantzar, Mika & Watson, Matt (2012) *The dynamics of Social Practice. Everyday Life and how it changes*. London: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446250655>
- Wallenius, Miki (2020) Ikääntyvien huoli-ilmoitusten määrä kasvaa: ”Huolestunut vihje voi tulla pankista tai kaupan kasalta”. Yle 4.1.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11143104>. Luettu 1.11.2020.